

apríl 2020

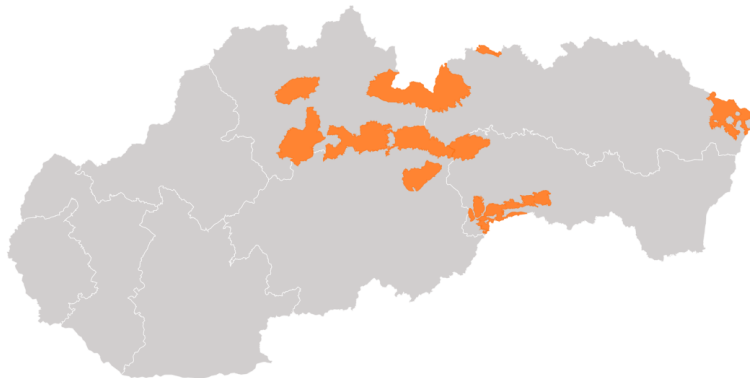
Ako fungujú národné parky v Európe

Pavol Široký a Veronika Antalová

Národné parky predstavujú z pohľadu ochrany prírody najcennejšie územia. Podobne ako na Slovensku, aj vo väčšine skúmaných krajín však čelia protichodným záujmom ochrany prírody, lesníctva, turizmu či rozvoja regiónov. Najmenej konfliktov však zaznamenali krajiny s vysokým podielom štátnych pozemkov a s jednotnou správou národných parkov.

Na Slovensku tvoria základ ochrany prírody národné parky. Vo väčšine nám blízkych krajín zohrávajú národné parky podobnú úlohu, hoci ich rozloha v priemere predstavuje len 2,8 % v porovnaní so slovenskými 7,5 % krajiny. V Európe existuje viac ako 300 veľmi rozmanitých národných parkov. V niektorých krajinách sú v ochrane prírody prioritné skôr chránené krajinné oblasti (CHKO) alebo územia Natura 2000, ako napríklad v Slovinsku alebo v Česku, kde zaberajú CHKO asi 14,3 % územia v porovnaní s 1,5 % pri národných parkoch.

Národné parky Slovenska zaberajú významnú časť územia

Zdroj: IEP podľa Protected Planet

Medzinárodne porovnateľné údaje o starostlivosti a manažmente národných parkov v EÚ sú obmedzené. IEP preto realizoval vlastný dotazníkový prieskum v jedenástich geograficky blízkych krajinách, v ktorých boli národné parky založené najmä na ochranu lesných ekosystémov alebo majú podobný historický vývoj ako Slovensko¹. V prvej časti boli otázky zamerané na získanie základných informácií o úlohách, zodpovednosti a možných konfliktov pri správe národných parkov. Druhá časť zisťovala informácie o vlastníctve pozemkov, zaradení podľa IUCN kritérií či podiele bezzásahových území. Posledná tretia časť identifikovala zdroje financovania ochrany prírody v národných parkoch, napríklad výberom vstupného. Dotazník sme po spracovaní skontrolovali s partnerskými organizáciami a doplnili o ich upresnenia.

Konflikty ochrany prírody s inými záujmami sú v národných parkoch v Európe relatívne bežné. Žiadne alebo minimálne konflikty v národných parkoch uviedlo len Fínsko. Všetky ostatné sledované krajiny uvádzali niekoľko typov konfliktov. Najčastejšie išlo o strety záujmov v oblasti ťažby dreva, rozvoja regiónov a turizmu, infraštruktúry alebo poľnohospodárstva. Vo Švédsku pramení hlavný konflikt zo snahy miestnych samospráv investovať do rozvoja cestovného ruchu v národných parkoch. V Českej republike existujú konflikty záujmov s regionálnym rozvojom a cestovným ruchom spôsobené prekryvaním kompetencií s ministerstvom poľnohospodárstva. V krajinách ako Slovensko, Poľsko alebo Maďarsko nemuseli v čase prieskumu byť v plánoch obhospodarovania lesov plne premietnuté opatrenia navrhnuté na ochranu druhov a biotopov.

¹ Vyplnený dotazník odoslalo 11 krajín, konkrétne Bulharsko, Chorvátsko, Česká republika, Fínsko, Nemecko, Maďarsko, Litva, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko a Švédsko. Neúspešne sme o vyplnenie požiadali aj Rakúsko, Poľsko, Lotyšsko a Estónsko. Spracované odpovede pre každú z porovnávaných krajín v anglickom jazyku sú prílohou tohto komentára.

Národné parky tvoria základ našej ochrany prírody

Na získanie údajov o správe národných parkov bol realizovaný dotazník

Konfliktom v parkoch môže zabrániť jednotná správa a štátne vlastníctvo

Vo väčšine skúmaných krajín spadá ochrana prírody a správa území národných parkov do pôsobnosti ministerstiev životného prostredia a ich ekvivalentov. Takýto systém funguje vo Švédsku, Fínsku a Bulharsku. V Nemecku je za chránené územia v každom štáte zodpovedných 16 krajinských ministerstiev. V Maďarsku spadá po komplexnej reorganizácii ministerstiev zodpovednosť za ochranu prírody a iné oblasti životného prostredia pod ministerstvo poľnohospodárstva. V krajinách, ktoré neuvádzajú konflikt s lesníckymi aktivitami, vlastní 100 % územia národných parkov štát a spravuje ich buď organizácia ochrany prírody samostatne, alebo v úzkej spolupráci s lesníckou organizáciou.

Národné parky podľa štandardov IUCN sú v skúmaných krajinách podľa vlastného reportovania bežným štandardom. Do kategórie národný park podľa týchto štandardov spadajú veľkoplošné prírodné a takmer prírodné územia založené pre ochranu ekologických procesov. Iné kategórie sa zameriavajú buď na kultúrne územia, alebo prirodzené biotopy menšieho rozsahu, kde je úplne zakázané iné ekonomické využívanie, vrátane turizmu. Hoci slovenské parky neboli tvorené podľa týchto medzinárodných zásad, Envirostratégia do roku 2030 nastavila cieľ ich prehodnotenia podľa systému IUCN. Podľa neho sú spravované všetky národné parky v Bulharsku, Fínsku, Litve, Nemecku, Rumunsku a Švédsku. Poľsko a Česko má v tejto kategórii tiež väčšinu národných parkov. V Maďarsku je to približne polovica. Jediný slovenský národný park Triglav má zmiešanú kategóriu IUCN kategórie II a kategóriu V.

Pre zlepšenie súčasného stavu odporúčame posilniť výkupy a správu

Ochranou prírody v národných parkoch je možné podporiť aj cestovný ruch, či regionálny rozvoj, štát by preto mal smerovať k ich dôslednejšej ochrane. Prírodné ekosystémy navyše veľmi dobre zachytávajú vodu a môžu výrazne prispieť k zmierneniu aj adaptácii na dôsledky zmeny klímy. V niektorých krajinách sa darí tieto funkcie naplňovať väčšou angažovanosťou štátu vo výkupoch súkromných pozemkov. Inde zas plneniu celospoločenských funkcií národných parkov pomohlo zjednotenie štátnych organizácií, ktoré na území národných parkov pôsobia.

BOX 1: Výkupy pozemkov v maďarských národných parkoch

V Maďarsku sa v ostatných rokoch výrazne zvýšila výmera území, ktorú v národných parkoch vykúpil štát. Umožnil to Zákon o obnove chránených území z roku 1995. Cieľom výkupu bolo znovuzískanie vzácnych území, ktoré prešli po zmene režimu privatizáciou do súkromných rúk. Celková vykúpená plocha ku koncu roka 2018 predstavovala 250 000 ha.

Priemerná cena, za ktorú boli maďarské pozemky vykúpené, závisela hlavne od účelu využívania pôdy, teda napríklad trávnaté porasty, alebo lesy. Výkupy sa najprv zamerali na ekonomicky menej výnosné územia, ako sú trávne porasty a mokrade, ktoré sú pre biodiverzitu rovnako dôležité ako oveľa drahšie lesy. Tie boli predmetom výkupov až neskôr. Na ceny tiež vplývala aj veľkosť vykupovaného pozemku a v časových porovnaní aj inflácia. K veľkému nárastu výkupných cien však došlo predovšetkým po vstupe Maďarska do EÚ s príchodom poľnohospodárskych dotácií.

Tabuľka č.1: Výkupy pôdy v maďarských národných parkoch

Roky	Dostupné zdroje (EUR)	Zakúpená plocha (ha)	Cena za hektár (EUR)	Zakúpená plocha za rok (ha)
1996-2004	27 038 270	150 000	180	16 667
2010-2016	22 645 081	8 900	2 544	4 450
2017-2018	495 468 657	71 000	6 978	35 500

Zdroj: IEP z údajov maďarského ministerstva pôdohospodárstva, 2018

Materiál prezentuje názory autorov a Inštitútu environmentálnej politiky (IEP), ktoré nemusia nutne odrážať oficiálne názory Ministerstva životného prostredia SR. Cieľom publikovania komentárov IEP je podnecovať a zlepšovať odbornú a verejnú diskusiu na aktuálne environmentálne témy. Citácie textu by sa preto mali odkazovať na IEP (a nie MŽP SR), ako autora týchto názorov.

Komentár neprešiel recenzným procesom Odborno-metodickej komisie (OMK).

Tabuľka č.2: Celkový prehľad skúmaných krajín

Štát	Počet obyvateľov (v mil.)	Rozloha krajiny (v km ²)	Počet NP	Podiel NP na rozlohe štátu	Počet organizácií spravujúcich územie NP	Podiel verejných pozemkov v NP	Podiel divokých území v NP	Konflikt záujmov	Ochrana prírody má rozhodujúce slovo v NP
Bulharsko	7,1	110996	3	1,7%	Jedna	100%	22%	Rozvoj obcí, turizmus	Áno
Česko	10,6	78871	4	1,5%	Jedna	93%	37%	Turizmus, poľnohospodárstvo	Áno
Fínsko	5,5	338411	40	2,9%	Jedna	100%	N/A	Žiadne	Áno
Chorvátsko	4,1	56594	8	1,8%	Viacero	52%	50%	Minimálne	Nie
Litva	2,8	65284	5	2,2%	Viacero	N/A	N/A	Lesníctvo, regionálny rozvoj	Áno
Maďarsko	9,8	93012	10	5,2%	Jedna	100%	0%	Lesníctvo, poľnohospodárstvo	N/A
Nemecko	82,8	357569	16	2,7%	Viacero	85%	30%-90%	Poľnohospodárstvo, lesníctvo, poľovníctvo, infraštruktúra	Áno
Rumunsko	19,5	238398	13	1,3%	Viacero	50%	7%	Lesníctvo	N/A
Slovensko	5,4	49035	9	7,5%	Viacero	52%	20%	Lesníctvo, ekonomické záujmy	Nie
Slovinsko	2,1	20273	1	4,1%	Viacero	46%	37%	Poľnohospodárstvo, turizmus, manažment vôd, lesníctvo	Nie
Švédsko	10,1	447424	24	1,6%	Jedna	100%	0%	Turizmus	Áno

Zdroj: IEP